

Майнові елементи забезпечення захисту економічної безпеки суб'єктів господарювання

Відносини власності є одними із основних у господарському праві. Невипадково майже усі політичні негаразди виникають через намагання тих чи інших осіб або суб'єктів господарювання змінити на свою користь структуру власності у країні, регіоні, місті. І саме через це відносини власності є одними із найбільш вразливіших, а тому потребують захисту. Останній може здійснюватися власними силами, а також за допомогою використання можливостей держави та незалежних служб безпеки. Але на першій стадії захисту майнової основи господарювання підприємств необхідно визначитися у якій формі та на основі якої власності краще господарювати.

Частиною 1 статті 139 ГК України під майном визнається «...сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються у діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів [1]». Поняття речі визначається статтею 179 Цивільного процесуального кодексу України як «окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки», але для визнання цих об'єктів речами у розумінні ГК України, необхідно, щоб вони відповідали ознакам, вказаним у частині 1 статті 139 ГК України [1].

На сьогодні хоча законодавство не містить чітких та однозначних понять «об'єкти державної власності» та «об'єкти комунальної власності», проте у статті 142 Конституції України використовуються саме такі терміни, у той час як Закон про передачу відповідних об'єктів має назву «Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності». Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» вказує на «об'єкти права комунальної власності»

(наприклад, стаття 60) та на «об'єкти комунальної власності» (статті 29, 43).

Таким чином, законодавець ототожнює поняття «об'єкти державної власності» та «об'єкти права державної власності»; «об'єкти комунальної власності» та «об'єкти права комунальної власності». Вважаємо, що з метою забезпечення термінологічної єдності законодавства доцільним буде застосування у нормативних актах єдиного терміну «об'єкти державної власності», «об'єкти комунальної власності».

Перелік об'єктів комунальної власності міститься у нормах Конституції України та Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». Згідно із частиною 1 статті 327 ЦК України у комунальній власності знаходиться майно, в тому числі грошові кошти, які належать до територіальної громади. Відповідно до частини 1 статті 142 Конституції України матеріальною та фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме та нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші засоби, земля, природні ресурси, які знаходяться у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад [2]. В Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» вказаний значний перелік об'єктів державної і комунальної власності. Частиною 1 статті 60 даного Закону серед іншого закріплено, що «територіальним громадам сіл, селищ, міст, районів у містах належить право комунальної власності на рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, землю, природні ресурси, підприємства, установи та організації, в тому числі банки, страхові товариства, а також пенсійні фонди, частку в майні підприємств, житловий фонд, нежитлові приміщення, заклади культури, освіти, спорту, охорони здоров'я, науки, соціального обслуговування та інше майно і майнові права, рухомі та нерухомі об'єкти, визначені відповідно до закону як об'єкти права комунальної власності, а також кошти, отримані від їх відчуження». Спадщина, визнана судом відумерлою, переходить до власності територіальної громади за місцем відкриття спадщини. Аналогічні об'єкти комунальної (муніципальної) власності закріплені законодавством Російської Федерації, Швеції, Франції, Іспанії, Ірландії, Люксембургу, Португалії, Фінляндії та інших країн Європи, США [3, с. 44]. Наприклад, у Швеції об'єкти у галузі

охорони здоров'я знаходяться у власності регіонів, розглядалась така можливість і у Данії. У Франції заклади системи загальної середньої освіти будуються та знаходяться на балансі регіонів та департаментів, у той час як початкові школи та дитячі садки – комунами [4, с. 61, 154-155, 159]. У європейських країнах та США на ринку послуг у сфері освіти присутні приватні та державні навчальні заклади. При цьому другі переважають. У Японії переважають навчальні заклади, які працюють, використовуючи майно на праві господарського відання. А власниками такого майна є корпорації, об'єднання підприємств та інші НЗ, зацікавлені у підготовці для себе якісних фахівців [5, с. 58].

Найбільш вагома частина об'єктів державної та комунальної власності знаходиться, перш за все, в галузях, де недоцільним або малоприбутковим є застосування приватного капіталу; потім – у галузях з пролонгованим ефектом – фундаментальних науках та у соціальній сфері (освіта, культура, охорона здоров'я). Питання щодо оптимальної кількості та основних видів об'єктів комунальної власності залишається дискусійним у науковій літературі. Деякі науковці відстоюють позицію щодо відсутності потреби у надлишковій деталізації об'єктів права державної чи комунальної власності, оскільки у будь-якому варіанті будь-який перелік не є вичерпним; пропонують визначити коло об'єктів, які можуть знаходитись тільки у державній чи комунальній власності, обмежити відповідний перелік цільовими рамками, визначати його за функціональним принципом.

Захистом права власності господарською практикою визнано низку передбачених законодавством заходів, що вживаються у випадках порушення цього права та спрямованих на захист і відновлення відносин власності. Захист відносин власності здійснюється на підставі засад, визначених статтею 386 ЦК України [6], серед яких можна назвати: рівний захист усіх суб'єктів права власності (стаття 13 Конституції України [2]); неможливість позбавлення особи права власності протиправним шляхом; наявність у власника права вимагати усунення всяких порушень його права або перешкод у здійсненні його права; наявність у власника права на відшкодування з боку держави заподіяних збитків у разі прийняття державою нормативно-правового акту, який припиняє право

власності; поширення положень щодо захисту права власності на особу, яка хоч і не є власником, але володіє майном на праві господарського відання, оперативного управління або на іншій підставі, передбаченій законом чи договором, включаючи права на захист цієї особи свого володіння від власника [7, с. 257]. Для захисту права власності можна використати саму організаційно-правову форму суб'єкта господарювання. Так, у науковій літературі пропонується утворення нових великих вищих навчальних закладів у формі ТОВ. У такому випадку сукупність прав та обов'язків його учасників визначається положеннями статуту. У ньому можна передбачити, що при ухваленні стратегічних рішень з організації діяльності усього великого навчального комплексу, потрібна одноголосність або кваліфікована більшість. Якщо ці стратегічні питання закріпити у статуті, а також вказати, що внесення змін до статуту можливе лише після згоди усіх учасників, – то загроза «рейдерства» так само як і загроза майновим правам учасників даного ТОВ мінімізується [8, с. 140; 9, с. 289]. Тобто, за допомогою обрання тієї або іншої організаційно-правової форми суб'єктом господарювання можна вдало захищати майнові інтереси від посягань.

Література:

1. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 436—IV / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 18—22. — Ст. 144.
2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96—ВР / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
3. Апанасенко К. І. Право комунальної власності : господарсько-правовий аспект : монографія / К.І. Апанасенко. — К.: Видавничий дім «Слово», 2010. — 264 с.
4. Ларссон Т. Проміжний рівень управління в європейських державах: складність проти демократії ? / За ред. Т. Ларссона, К. Нодмена, Ф. Петітвілля. —□ К.: К.І.С., 2003. □— 346 с.

5. Дерев'янюко Б. В. Правові питання підвищення ефективності використання майнової основи господарювання навчальних закладів / Б. В. Дерев'янюко // Вісник господарського судочинства. — 2012. — № 4. — С. 56—65. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/handle/123456789/12530>
6. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 40-44. — Ст. 356.
7. Смолин Г. В. Господарське право України. Загальна частина: Навч. посібник. — Львів: Ліга-Прес, 2008. — 372 с.
8. Дерев'янюко Б. В. Надання освітніх послуг: правовий статус суб'єктів : монографія / Б. В. Дерев'янюко ; МВС України, Донецький юридичний інститут. — Донецьк : Видавничий дім «Кальміус», 2011. — 335 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/handle/123456789/12328>
9. Дерев'янюко Б. В. Забезпечення прав власників майна приватних ВНЗ при їх реорганізації / Б. В. Дерев'янюко // Форум права. — 2010. — № 4. — С. 286—291 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/handle/123456789/12329>